

Benoit LWAMBA *

Athanese Ntora TSHIBANDA **

Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesi Başkanı Sayın Hanımefendi;

Sayın Davetliler,

Lütfen, Kongo Demokratik Cumhuriyeti Yüksek Adalet Mahkemesi Birinci Başkanının, son anda, bazı Devlet meseleleri nedeniyle ülkede kalması gerektiğini, üzüntülerini ve bu oturumda sunulmak üzere hazırladığı görüşlerini sunmam için bana müsaade ediniz.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesi Başkanı Sayın Hanımefendi,

Bu Sempozyum nezdinde temsil etmekten gurur duyduğum Kongo Demokratik Cumhuriyeti Yüksek Adalet Konseyi, size Anayasa Mahkemenizin 45. Kuruluş Yılı münasebetiyle organize ettiğiniz bu yüksek düzeyli toplantıya, kendisini davet etmenizden dolayı teşekkürlerini arz eder. Size ve Mahkemenizin bütün üyelerine, mutlu bir kuruluş yıldönümü dilerim.

Bunları dile getirdikten sonra, hemen Sempozyum'un önerdiği konuya, evrensel barışta anayasa mahkemelerinin rolü ve medeniyetler buluşması hakkındaki görüşlerimi ifade etmek isterim.

Bir an önce, ülkemizin hukuki yapılanmasındaki derin değişime (mutasyona) dikkatinizi çekmek isterim. Aslında, şu ana kadar, Kongo Demokratik Cumhuriyeti, "Yüksek Adalet Konseyi" adı altında büyük yetkilere sahip bir tek yüksek yargı organına sahiptir.

Yüksek Adalet Divanı, üç daire ihtiva etmektedir: Hukuki Daire, İdari Daire ve Yasama Dairesi.

* Kongo Demokratik Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesi Başkanı

** Konuşmayı takdim eden - Anayasa Mahkemesi Üyesi

Her ne kadar bir Anayasal Daireye sahip olmasa da, Yüksek Mahkeme, Anayasal karakterdeki anlaşmazlıklara da bakmaktadır. Böyle bir durumda ise bütün Daireler birlikte toplanmaktadır.

Bizim Mahkememizin bir farklılığı da, yetkilerin Dairelere ayrı ayrı tahsis edilmiş olmasına rağmen, bu Dairelerin bağımsız olmamasıdır. Başka bir deyişle, kanun tarafından öngörülmüş olmasına rağmen, bu Daireler, işleri Dairenin mensupları arasında tevzi eden tayin edilmiş bir Başkana, sadece bir Daire için tayin edilmiş Hakimlere ve kendi öz yönetmeliklerine sahip değillerdir. Bütün daireler ve bütün hakimler, Yüksek Mahkeme Birinci Başkanı olarak adlandırılan Mahkeme Başkanı tarafından kontrol edilirler.

Büyük demokrasilerdeki, yüksek yargı organlarındaki çeşitlendirme ve uzmanlaşma yolundaki ortak bir gelişimin daha fazla zıddına gitmeyerek, 18 Şubat 2006 tarihli, Üçüncü Cumhuriyet Anayasası, 149. maddesi ile Yüksek Adalet Konseyinin: Anayasa Mahkemesi, Yargıtay ve Danıştay olarak üç yüksek yargı organına ayrılmasını kararlaştırmıştır. Fakat bu yeni Mahkemelerin kurulmasını beklerken, Yüksek Mahkeme, Anayasa'nın 223. maddesi uyarınca, bu Anayasa ile bu kurumlara verilen görevleri icra etmeye devam etmektedir.

Kongo Hukuk Reformu Komisyonu Anayasa Mahkemesi ile ilgili metnin geliştirilmesi konusuna eğilmiş iken bu güzel ülkeye yaptığım ziyaretin ve bu oturumlara iştirakimin, ülkem kendi Anayasa Mahkemesi'ni kendi ayakları üzerinde durdurmasına yardımcı olacaktır.

Devlet iktidarının bir enstrümanı olarak bir Anayasa Mahkemesi, dahili Anayasa Hukukunun parçasını teşkil eden ayrıcalıkları icra eder.

Bu bakış açısından, Anayasa hakimi, uluslararası alanda, özellikle barış ve medeniyetlerin buluşması konusunda bir rol oynayabilir mi? Özellikle, uluslararası bir Anayasal adaletin yükselişi ile her şey bizi buna inanmaya zorlamaktadır. Bu amaçla, Roma'da 04 Kasım 1950 tarihinde imzalanmış bulunan İnsan Hakları ve Temel Hürriyetlerin Korunması Sözleşmesi Avrupa Konseyi'nin birçok ülkesini gruplandırmıştır. Bu Sözleşme, batı demokrasilerinde ortak olarak bulunan temel insan hakları ve hürriyetlerini ilan etmiş ve her bir üye ülkenin karar organlarının kararlarını adli olarak kontrol eden bir Milletlerüstü adli kontrol sistemini gerçekleştirmiştir. Strasbourg'da

yerleşik ve Sözleşme ile kurulmuş bulunan Komisyon ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne Devletler ve fertler tarafından milli müracaat makamlarının sona erdirilmesinden sonra, Avrupa İnsan Hakları ve Temel Hürriyetleri'nin, her ne şekilde olursa olsun ihlal edilmesi üzerine başvurulabilir. Başka bir deyişle, Strasbourg Mahkemesi, idari organların işlemlerini, üye ülkelerin her birinin kanunları ile yargı makamlarının verdiği kararları ele alabilir ve böylelikle kanunların milletlerüstü alanda bir anayasallık kontrolünü oluşturur. (Dominique Rousseau: Anayasal Anlaşmazlıklar Hukuku, 6. Baskı, sayfa 91 - 92)

Yurt içi uygulaması bakımından ise Anayasa Mahkemesi üç rol oynar: Yetkin kişinin isteğinin gösterilmesinin gerçek olduğunun gözetilmesi, yetkiler için yatay ve dikey bölümlenme ile ilgili anayasal tariflere uyulduğunun kontrol edilmesi ve nihayet, hakların ve temel hürriyetlerin korunması.

Zamanın akışı içerisinde, dünyanın farklı ülkelerinde Anayasa Mahkemeleri demokrasinin kuvvetlenmesine, siyasi ve sosyal barışın temeline büyük miktarda katkıda bulunmuşlar ise bunun birikimi evrensel barışa da etki edecektir. Daha ziyade hakların ve temel hürriyetlerin korumacısı rolleri ile gerçekten evrensel barışa katkıda bulunmaları ve medeniyetlerin buluşmasını destekledikleri için olacaktır.

Kongo Demokratik Cumhuriyeti'nde, uygulamada haklar ve temel hürriyetler konusunda bir içtihat bulunmamaktadır. Zira 18 Şubat 2006 tarihli Anayasa'nın çıkarılmasına kadar, Anayasa Yargıcı, kanunların ve işlemlerin Anayasallıklarını ancak Cumhuriyet Genel Savcısının re'sen ya da aşağıdakilerin talebi üzerine başvurusuyla değerlendirebilir:

1. Kanunlar ve Senato ile Millet Meclisinin İç Yönetmelikleri hakkında Cumhurbaşkanı tarafından,
2. Cumhurbaşkanı'nın kanun hükmündeki işlemleri hakkında Senato ve Millet Meclisi büroları tarafından,
3. Önlerine kanunlar hakkında ve Cumhurbaşkanı'nın kanun değeri taşıyan işlemleri hakkında bir Anayasa'ya aykırılık iddiası geldiğinde yargı makamları tarafından.

Anayasa'ya aykırılık alanında oluşturulmuş mevzuat, hiç de bu alanda müracaatı teşvik edecek bir yapıda bulunmamaktadır. Aslında, taraflar veya Cumhuriyet savcılığı bir kanunun veya

Cumhurbaşkanının kanun hükmündeki bir işleminin Anayasa'ya aykırılığını iddia ettikleri zaman, bu kanun veya bu kanun değerindeki işlem, uyuşmazlığı ele alan Mahkeme tarafından uygulanmak üzere kabul edilir veya reddedilir. Mahkeme, askıda bekleyen talepler hakkında karar verir. Mahkeme bunun için gerekli bütün soruşturma mevzuatını izleyebilir ve gerekli bütün ihtiyati tedbirleri alır. Mahkemenin kararı, talep edilen Anayasallık değerlendirmesi için Cumhuriyet Genel Savcısına iletilir.

Şimdi, Anayasa'nın 162. maddesinin 2. paragrafı uyarınca, herkes, her türlü yasama veya yönetmelik işleminin Anayasa'ya aykırılığını iddia etmek için doğrudan doğruya Anayasa Mahkemesi'ne başvurabilmektedir. Bu, Kongo Anayasa Yargıcının, insan hakları ve temel hürriyetleri ile ilgili olarak kendi öz içtihadını oluşturabilmesini sağlayacaktır.

Ben aşağıda sunulacak olan satırlarda, bir Anayasa Mahkemesinin yukarıdaki konu ile ilgili iki fonksiyonunu gözden geçirmeyi teklif ediyorum. Yetkinin kontrolü ve düzenlenmesi rolü ile başlıyorum.

Parlamentoların hürriyetler için son derece tehlikeli olabileceklerini gösterdikleri bir kıtada, barışın aranmasında, gerçekten bağımsız anayasa mahkemelerinin kurulması büyük bir gereklilik arz etmektedir.

Dominique Rousseau'nun yazdığı gibi Fransız Anayasa Mahkemesi bugün, kendisini izleyen kalabalıkları, en uçta politikalar ortaya atma, partizan arzularını sınırlama ve yasama reformlarını mevcut anayasal düzen çerçevesinde yazmaya zorlayarak demokratik düzenlemenin önemli bir aktörü olarak tanınmaktadır.

Konsey, önce, yeni çoğunluk ile muhalefet haline gelen eskisi arasında bir bağı muhafaza ederek değişmeyi kolaylaştırdı. Muhalefet, aslında iktidardan tamamıyla da uzaklaşmadı. Karar verme yetkisini kaybetmiş ise de, Konseyden çoğunluk tarafından oylanmış kanunları sansürlemesini talep ederek bir engelleme yeteneğine artık sahip durumdadır. Bu çoğunluk ise, Konseyin müdahalesinden aynı şekilde karlı çıkmaktadır. Zira tedbirli olarak, bu muhalefet, yeni seçilen yöneticileri sistematik olarak rahatsız etmeyi seçmemekte ve daha ziyade, metni yazanlara, el koymayı gerçekleştirenler gibi tatmin nedenleri bulma imkanı sağlayan kısmi iptalleri telaffuz etmektedir.

Daha sonra, ilk iptalde, bir hakkın veya anayasal hürriyetin icrasına tehdit getiren yasama hükümlerini yasaklayarak, yeni ve eski çoğunluk arasında bir ilişki kurmuştur.

Böylelikle Anayasa Mahkemesi, siyasi hareketlerin büyüklüğünü azaltan, projelerin partizan kararlarını sınırlayan ve bütün kanunları hukuk fikrine saygıya getiren ve böylelikle aynı zamanda savunmayı da sağlayan, Merkez Cumhuriyeti'nin bir enstrümanı olarak görülmektedir. (Dominique Rousseau: Anayasal anlaşmazlıklar hukuku, op. cilt, sayfa: 81 – 83).

Anayasa adaleti kesin olarak burada kurulmuş olduğu ve bağımsız bir şekilde çalışmış olduğu durumda, bir hukuk devleti kurmaya imkan sağlar ve düzenleyici rolüyle, sıkıntılar ve benim ülkemde yakın bir geçmişte ortaya çıkan ve toprakları üzerinde altıdan fazla yabancı ordunun karşı karşıya geldiği şekilde, uluslararası hale gelme riski taşıyan kriz üzerinde ortaya çıkan memnuniyetsizliği engeller.

Bu Mahkeme, “şimdi ben hakların ve temel hürriyetlerin koruyucusu rolünü üstlenmek için buradayım” demektedir.

Anayasa, artık Anayasa hakimi için tek atıfta bulunma metni değildir. Anayasa hakimi, (1789 tarihli) İnsan ve Vatandaş Hakları Beyannamesine, Anayasanın giriş kısmına ve uluslararası sözleşmelere de atıfta bulunmaktadır.

Anayasa, hiç şüphesiz ki, bütünün ana ve merkezi parçasıdır. Genellikle kamu yetkilerinin organizasyonunu, tahsis edilmesini ve işlemlerini ve aralarındaki ilişkileri düzenlemekle birlikte hakları ve temel hürriyetleri de düzenler.

İnsan ve Vatandaş Hakları Beyannamesi, anayasal yargıda temel bir belge olarak kabul edilmektedir. Louis Favoreu, “1789 tarihli İnsan ve Vatandaş Hakları Beyannamesi'nin ikiyüzcü yılı, dünyanın bütün ülkelerinde ortak prensipleri ve değerleri duyurduğu için, aynı şekilde, bütün dünyada kutlanabilirdi. Oysa bu metne kadar gelen daha önceki metinlerle, bu metni takip edenler bir burjuvazi ve kapitalist felsefe ile ilgili olarak değerlendirilmişlerdir” demiştir. (Louis Favoreu, Anayasa Hukuku, Dalloz, 7. baskı, 2004, S: 22)

İnsan hakları ile ilgili uluslararası taahhütler, uluslararası düzeydeki temel haklara gayet iyi bir garantinin doğuşuna anlamlı bir şekilde katkıda bulunmaktadır. Bir taraftan iç hukuk ve diğer taraftan

barışın sağlanması ve uluslararası güvenlik arasında bir netice şartı ilişkisi kesinlikle bulunmaktadır.

Temel Haklar ve hürriyetler bakımından, dünyanın farklı ülkeleri tarafından getirilen çözümlerin birbirine yaklaşma eğilimi bulunmakta olup, bu da Anayasal Yargıcın katkısından ileri gelmektedir.

Mesela yabancıların durumu ile ilgili tutum, göç alan ülke olup olmadığına göre değişir. Göç alan ülkeler aynı tedbirleri almaya yönelmişlerdir.

Bu anlamda, idari otoriteye tanınan şahsi hürriyeti etkileyen bir hudut dışına sevk edilme kararına konu teşkil eden ya da ülke topraklarına girme izni verilmemiş bir yabancı, yabancı bekleme bölgesinde tutulması kararı alınmış bir yabancı, idari gözetim altına konulması gibi bazı tedbirler alma yeteneği, ancak hürriyetinden mahrum etme tedbiri bir adli hakime bırakılmıştır.

Birçok ülkede anayasal sığınma hakkı kutsal kabul edilmektedir. Bu hak, sadece hürriyetleri için yaptıkları eylemlerinden dolayı infaz edilen kişileri değil, ırk, din, milliyet, bir sosyal gruba mensubiyet, siyasi görüşler nedeniyle infaz edilen kişilere de uygulanmaktadır.

Schengen Sözleşmeleri, anayasa mahkemeleri tarafından ifade edilen görüş kimliklerinden de etkilenerek ortaya çıkmıştır.

Bu sözleşmelere göre, bir tek devlet, artık üçüncü taraf vatandaşları tarafından formüle edilen sığınma taleplerini işleme koymak için yetkilidir. Netice olarak, bir Devlet tarafından sığınma talebi reddedilen ve talebini başka bir ülke nezdinde tekrar eden talep sahibi, kesin olarak reddedilmeli ve ilk başvurduğu ülkeye, ilgili devletin kendi egemen yetkisi çerçevesinde yeni bir inceleme yapabilmesi için yönlendirilmelidir. (Louis Favoreu, op. cit. S: 814).

Bütün sığınma talepçileri için, geçici ikamet talep eden, ancak sığınma talebi açık bir şekilde temelsiz olduğu takdirde veya hiçbir inceleme, Schengen Sözleşmelerine bir taraf devletin yetkisini gösteremediği takdirde reddedilebilen sığınma talebi aynı şekilde temel bir hak oluşturur. Buradan da, mesela talebi açıkça temelsiz olmayan kişilerin Fransız topraklarına girişini engellemenin, yetkili Bakan açısından, bir temel hakka ciddi bir saldırı olduğu ve açıkça illegal olduğu ortaya çıkmaktadır. (Louis Favoreu, op.cit, Sayfa: 817 - 818)

Netice olarak, anayasa mahkemelerinin, yargı yetisinin evrensel barışı korumadaki ve medeniyetlerin birbirine katılımındaki rolü artık kutsal bir arzu değildir. Uluslararası sözleşmeler ve uluslararası bir anayasal adaletin ortaya çıkışı kararlı bir görünümdür.

Fakat bu rol, ancak siyasi bir istekle olur Zira anayasa mahkemelerinin kuruluşu, darbesiz (çarpma) olmaz. Anayasa mahkemeleri Avrupa'da dövuşmüştü ve şimdi Afrika'da aynı olay cereyan etmektedir.

Görülmektedir ki, anayasa mahkemelerini yaratmak ve kurmak yetmemektedir. Onları, görevlerini yerine getirmek için gerekli imkanlarla mücehhez kılmak da gerekmektedir.

Evet, Sayın Başkan Hanımefendi, bu konudaki görüşlerim bunlardan ibarettir.

Tekrardan size teşekkür ederim.